

آثار حجاب والدین بر تربیت اخلاقی و اجتماعی فرزندان از دیدگاه اسلام

لیلا رزمجویی^۱

چکیده

در هر دوره ای دانشمندان و متفکران درباره تربیت فرزندان، فعالیت های علمی و عملی داشته و در این زمینه، نظرات کاربردی مهمی ارائه داده اند. قرآن مجید و روایات معصومین (علیهم السلام) از لحاظ تعلیم و تربیت فرزندان در معنای وسیع بهترین و کاملترین منابع برای انسان هستند. زیرا سرشار از آموزه های تربیتی هستند. اما در خصوص اینکه تربیت فرزندان تا اندازه مرتبط با رعایت حجاب توسط والدین است مورد پژوهش واقع نشده است و از این مهم غفلت شده است؛ درحالی که آثار حجاب والدین بر انواع تربیت مخصوصاً تربیت اخلاقی، تربیت جنسی، تربیت اجتماعی، دینی، رفتاری و... اثرگذار است؛ بر این اساس ضروری است درباره آثار حجاب والدین بر تربیت فرزند پژوهش انجام شود و لذا هدف اصلی از پژوهش حاضر بررسی آثار حجاب والدین بر تربیت اخلاقی و اجتماعی فرزندان از دیدگاه اسلام می باشد؛ پژوهش حاضر که بر اساس روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته، و روش انجام پژوهش از نوع کیفی است و از جمله مطالعات کتابخانه ای به شمار می رود، از مهمترین یافته های این پژوهش دستیابی به آثار حجاب والدین بر تربیت فرزندان در بعد اخلاقی و اجتماعی اشاره نمود.

واژه های کلیدی: آثار، تربیت، تربیت اخلاقی، تربیت اجتماعی، حجاب، فرزندان، والدین.

۱- طلبه سطح ۲، حوزه علمیه نرجسیه سلام الله علیها، نورآباد ممسنی.

مقدمه

رعایت حجاب توسط والدین در محیط خانواده آثار خوبی در بعد اخلاقی و اجتماعی برای فرزندان در پی دارد و تضمین کننده حیات خانواده است؛ زیرا باعث رشد سالم اخلاقی فرزندان و سعادت آنها می شود. منظور از رعایت حجاب صحیح توسط والدین در محیط خانواده، صرفاً پوشش چادر و یا لباس رسمی توسط والدین نیست، بلکه منظور پوششی است که به صورتی اندام ها پوشیده باشند و باعث ایجاد شهوت نشود و به نحوی حیا و عفت زنانه و مردانه رعایت شود. زیرا در تعریف اصل حجاب نیز آمده است که حجاب باید زیبایی های اندام را بپوشاند و زنان را از چشم چرانی مردم هرزه و آلودگان به شهوت حیوانی و حالات شیطانی حفظ کند.

ضرورت و دغدغه موضوع در آن است از آن جا که خداوند، عفت، حیا و حجاب را با آفرینش زن به هم آمیخته و با آفرینش او صلاح جامعه را در نظر گرفته و در بسیاری از آیات قرآن زنان مسلمان را به صراحت از بی حجابی، بی عفتی و حتی تبرج که مغایرت با عفت و حجاب صحیح داشته باشد، نهی کرده است؛ مسلماً آثار بی شماری در پس این دستور قرار داشته یکی از مهمترین این آثار تأثیرگذاری بر تربیت اخلاقی و اجتماعی فرزند است، لذا ضرورت دارد که در این خصوص پژوهش انجام شود.

پیشینه نظری موضوع به آغاز اسلام می رسد که در قرآن، در آیات مختلفی به زنان توصیه به حفظ حجاب و نحوه پوشش شده است؛ لذا پیشینه ی تأثیر حجاب بر تربیت فرزندان نیز همیشه در طول تاریخ اسلام در بین برخی از روایات در قالب حدیث به چشم خورده است اما از نظر پیشینه تجربی با توجه به جستجوهای که در سایت های مختلف انجام گرفته هیچ گونه پایان نامه، مقاله و کتابی تحت این عنوان خاص وجود نداشت و به علت رعایت اختصار به برخی منابعی که در این خصوص هستند اشاره می شود: (۱) کتاب: «فلسفه حجاب» تألیف: رضا سعیدی، (۲) کتاب: «حجاب و نقش آن در سلامت روان»، عباس رجبی، در هر صورت وجه تمایز نوشتار حاضر با این کتاب و مقاله این است که در نوشتار حاضر بحث پیرامون آثار حجاب والدین بر تربیت اخلاقی و اجتماعی فرزند است در حالی که در موارد فوق الذکر این امر انجام نگرفته است و به همین دلیل موضوع فوق نوآوری دارد چرا که از موضوعات به روز و مورد نیاز در جامعه است و تا کنون مشابه این عنوان کار پژوهشی انجام نگرفته است، لذا می تواند به عنوان یک منبع بایسته برای پژوهشگران مورد استفاده و مفید واقع شود. لذا سؤال اصلی پژوهش این است آثار حجاب والدین بر تربیت اخلاقی و اجتماعی فرزندان از دیدگاه

اسلام چه هستند؟ و لذا از آن کجا که تاکنون در این خصوص پژوهش انجام نشده است این پژوهش نوآوری دارد.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار برخی از مهمترین واژه های پژوهش از نظر لغوی و اصطلاحی تبیین می شوند.

۱-۱. آثار: کلمه «آثار»، جمع واژه «اثر» است و به معنای نشانه. أثر بقیة الشیء، و الجمع آثار (باقی مانده شئی گفته شده است و جمع آن آثار)^۱، به طور کلی «اثر» در اصطلاح عبارت است: از علامت و نشانه ای که از چیزی یا از کسی باقی ماند؛ خواه بنائی باشد یا دینی یا بدعتی یا جای پای و یا غیر از این ها.^۲

۱-۲. حجاب: حجاب در معنی لغوی پرده ای است که مانع دیدن باشد، چه این پرده ظاهری باشد و چه باطنی.^۳ البته منظور از پرده ظاهری همان پوششی است که بدن را از دید نامحرمان باز می دارد و مراد از پرده باطنی، پوششی است که از وجود آدمی در مقابل آفت های فکری، رفتاری و اخلاقی محافظت می کند. نویسنده فرهنگ لاروس در باب حجاب چنین گفته است: «حجاب یعنی حجب، حجباً و حجاباً یعنی پوشاندن، منع کردن، که اسم مفعول آن محجوب و جمع آن محجوبون است».^۴ معنای اصطلاحی این واژه با معنای لغوی آن تناسب دارد و به معنای پوشش مخصوص زنان به کار می رود.^۵ بنابراین کلمه ی «حجاب» هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حجب، بیشتر استعمالش به معنی پرده است این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می دهد که پرده وسیله ی پوشش است. شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوششی حجاب نیست. آن پوششی حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. در قرآن کریم در داستان سلیمان، غروب

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۶.

۲- قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۲

۳- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۱۰۰۲

۴- جر، فرهنگ لاروس، ص ۳۰۳

۵- صدری افشاری، حکمی، فرهنگ و زبان فارسی امروز ص ۲۶

۶- انصاریان، نظام خانواده در اسلام، ص ۲۶۱.

خورشید را این طور توصیف می کند: «تاوقتی خورشید در پشت پرده مخفی شد^۱». پرده ای حاجز میان قلب و شکم را «حجاب» می نامند.^۲

۱-۳. والدین: واژه والدین در لغت به معنای «زادآوران» است که کلمه زادآوران به معنای پدر و مادر است.^۳ بنابراین در این قسمت از نوشتار جا دارد که معنای هر کدام از واژه های «پدر و مادر» به طور جدا در لغت و اصطلاح تعریف شود. واژه مادر مجازاً صفت است. معادل مادر در لغت عربی کلمه (ام) می باشد.^۴ واژه «ام» در لغت عربی یعنی مادر، اصل و پایه هر چیزی که چیزهای دیگر به آن منضم شود،^۵ راغب چنین می نویسد: «واژه «ام» در مقابل «اب» است، ام در عربی به اصل و وجود چیزی می گویند که یا او را تربیت نموده یا اصلاح نموده یا او را بوجود آورده است». ابن فارس «ام» را دارای ۴ معنای نزدیک به هم دانسته است: «اصل، مرجع، جماعت و دین».^۶ از دیدگاه مفسرین قرآنی نیز واژه «ام» در لغت به معنی اصل و اساس هر چیزی است و اینکه عرب به مادر «ام» می گوید، بخاطر آن است که ریشه خانواده و پناهگاه فرزندان است.^۸ واژه پدر در اصل نیز فارسی است در زبان فارسی، حرف «پ» در «پدر» از پاییدن است.^۹ پدر یعنی پاینده کسی که می پاید. کسی که مراقب خانواده اش است و آنان را می پاید. پدر در اصل پایدر یا پادر بوده است.^{۱۰} در لغت عربی واژه «اب» در لغت یعنی پدر و والد^{۱۱}، و هر کسی که سبب پیدایش، اصلاح یا پیرایش و ظهور چیزی شود آن را (اب) گویند.^{۱۲} اصطلاح پدر در حقیقت به نقش و مسئولیت مرد در خانواده اشاره دارد. در زبان فارسی معنای

۱-ص: ۳۲ «حَتَّى تَوَرَّاتَ بِالْحِجَابِ»

۲-مطهری، مسئله حجاب، ص ۷۳.

۳-دهخدا، لغتنامه دهخدا، ذیل واژه والدین.

۴-جوهری، الصحاح تاج اللغة ج ۵، ص ۲۰۹۹.

۵-ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۲، ص ۳۲.

۶-راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۸۵

۷-ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۱، ص ۲۱.

۸-مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۱، ص ۹.

۹-معین، فرهنگ لغت معین، ذیل واژه پدر.

۱۰-عمید، فرهنگ فارسی عمید، ذیل واژه پدر.

۱۱-فیروزآبادی، القاموس المحيط، ج ۱، ص ۲۹.

۱۲-مصطفوی، التحقيق فی کلمات قرآن، ج ۱، ص ۱۳۹.

اصطلاحی کلمه پدر، به معنای مردی است که از او فرزند به وجود آمده است.^۱ واژه پر کاربرد «اب» در فرهنگ عربی و نیز قرآن، دارای دامنه معنایی گسترده تر از واژه والد است؛ چرا که برای بیان ایجاد کننده، اصلاح کننده، پرورش دهنده و تربیت کننده به کار می رود. از این رو به مربیان، عمو و جد نیز «اب» گفته می شود.^۲ واژه «اب» به سبب اطلاق بر افرادی که تربیت و پرورش معنوی شخص را به عهده می گیرند، از بار عاطفی و احساسی زیادی برخوردار است، بنابراین توضیحاتی که درباره معنای پدر و مادر ذکر شد چنین به دست می آید کلمه والدین به معنای پدر و مادر حقیقی می باشد.

۱-۴. تربیت: در لغت به معنی «پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن» است.^۳ واژه «تربیت» عربی است. معادل فارسی آن «پرورش» است. واژه‌ی تربیت از ریشه‌ی «رَبَوَ»^۴ و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فرونی اخذ شده است^۵ و در مشتقات مختلف آن، می توان این معنا را به نوعی باز یافت. مثلاً به تپه «رَبْوَه» گفته می شود^۶، زیرا نسبت به سطح زمین برآمده است. نفس زدن را «رَبَوَ» می گویند، به سبب اینکه موجب برآمدن سینه می شود. تربیت در اصطلاح عبارت است از فرایند یاری رسانی به متربی برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان در یکی از ساحت های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری که به واسطه عامل انسانی دیگر به منظور دستیابی وی به کمال انسانی و شکوفا کردن استعداد های او یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتار های او صورت می گیرد.

۱-۴. فرزند: در لغت به معنای ولد و در اصطلاح به محصول تولید مثل والدین (زن و مرد) گفته می شود و می تواند فرزند دختر یا پسر باشد.^۷

۲. تأثیر حجاب والدین بر تربیت اخلاقی فرزند

رعایت حجاب توسط والدین به عنوان یک اصل مهم در فرهنگ اسلامی، فقط یک پوشش ظاهری نیست، بلکه مفهومی است که ارتباط مستقیمی با ابعاد فردی، اجتماعی و اخلاقی فرزندان

۱- صدری افشار، فرهنگ معاصر فارسی، ج ۱، ص ۷۰۶

۲- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن کریم، ص ۵۷

۳- معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه تربیت.

۴- ابن منظور، لسان العرب، ذیل واژه «ربو».

۵- فراهیدی، العین، ذیل واژه «ربو»

۶- طریحی، مجمع البحرین، ذیل واژه «ربوه».

۷- دهخدا، لغتنامه دهخدا، ذیل واژه (فرزند).

لمس کنند، در روایاتی که در این خصوص وجود دارد آمده است که نامحرم نباید دختر شش ساله را ببوسد و یا لمس کند و حتی لمس کردن پسران از سن هفت سالگی تأکید شده است، امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «چون دختر شش ساله شد، او را نبوس و پسر چون سنش از هفت سالگی گذشت، زنی او را نبوسد»^۱. ولذا وقتی این تربیت صحیح انجام بگیرد مسلماً رذایل اخلاقی و مخصوصاً روابط غیرشرعی، یا بی‌حجابی و تبرج‌گرایی و... کاهش می‌یابد. و همه این موارد فقط در سایه حجاب تحقق می‌یابد.

علی بن عقبه، یکی از یاران اهل بیت (علیهم السلام)، نقل می‌کند که امام کاظم (علیه السلام) نزد محمد بن ابراهیم، فرماندار مکه و همسر فاطمه دختر امام صادق (علیه السلام) بود. محمد بن ابراهیم، دختری داشت که لباس زیبا بر او می‌پوشاندند و نزد مردان می‌آمد و مردان، او را گرفته و به آغوش می‌کشیدند. هنگامی که به امام کاظم (علیه السلام) رسید، ایشان، درحالی که دستان خود را کشیده بود، او را [از اینکه به آغوشش درآید] نگه داشت و فرمود: «وقتی دختر به شش سالگی رسید، جایز نیست مردی که محرم او نیست، او را ببوسد»^۲.

در مورد پوشاندن موی دختر و حجاب زنان هم روایاتی وجود دارد که سن سرپوشاندن زنان را، واجب شدن نماز دانسته است.^۳ که همه ایسن موارد آثار حجاب مسلماً کاهش رذایل اخلاقی و اجتماعی در جامعه در پی دارند؛ می‌توان از این روایات این گونه برداشت کرد که از سن شش سالگی که کودک نسبت به بدن خود حساس شده و ممکن است تماس بدنی با او، موجب تحریک بدنی او شود. به همین خاطر لازم است برای جلوگیری از انحرافات جنسی و کاهش رذایل اخلاقی در فرزند، از سن شش سالگی برخی از کارهایی که مستلزم ارتباط بدنی است همچون استحمام فرزند، از آن دوری شود و فرزند را به گونه‌ای از سنین پنج سالگی تربیت جنسی و آموزش داد که در سن شش سالگی خودش بتواند استحمام خود را انجام دهد.^۴

۱- صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۳۷، ح ۴۵۱۰. «إِذَا بَلَغَتِ الْجَارِيَةُ سِتَّ سِنِينَ فَلَا يُقْبَلُهَا الْغُلَامُ وَالْغُلَامُ لَا يُقْبَلُ الْمَرْأَةَ إِذَا جَازَ سَبْعَ سِنِينَ»

۲- طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۷، ص ۴۶۱، ح ۱۸۴۶؛ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷۰، ح ۶.

۳- کلینی، اصول کافی ج ۵، ص ۵۳۳، ح ۲

۴- مرزانی، تربیت جنسی کودک در روایات اهل بیت (ع)، ص ۲۱.

نتیجه گیری

در هر دوره ای دانشمندان و متفکران درباره تربیت فرزندان، فعالیت های علمی و عملی داشته و در این زمینه، نظرات کاربردی مهمی ارائه داده اند. قرآن مجید و روایات معصومین (علیهم السلام) از لحاظ تعلیم و تربیت فرزندان در معنای وسیع بهترین و کاملترین منابع برای انسان هستند. زیرا سرشار از آموزه های تربیتی هستند. اما در خصوص اینکه تربیت فرزندان تا اندازه مرتبط با حجاب است مورد پژوهش واقع نشده است و از این مهم غفلت شده است؛ درحالی که آثار حجاب بر انواع تربیت مخصوصا تربیت اخلاقی، تربیت جنسی، تربیت اجتماعی، دینی، رفتاری و... اثرگذار است.

ضرورت و دغدغه موضوع در آن است از آن جا که خداوند، عفت، حیا و حجاب را با آفرینش زن به هم آمیخته و با آفرینش او صلاح جامعه را در نظر گرفته و در بسیاری از آیات قرآن زنان مسلمان را به صراحت از بی حجابی، بی عفتی و حتی تبرج که مغایرت با عفت و حجاب صحیح داشته باشد، نهی کرده است؛ مسلما آثار بی شماری در پس این دستور قرار داشته یکی از مهمترین این آثار تأثیرگذاری بر تربیت فرزند است، لذا ضرورت دارد که دراین خصوص پژوهش انجام شود.

حجاب به عنوان یک اصل مهم در فرهنگ اسلامی، فقط یک پوشش ظاهری نیست، بلکه مفهومی است که ارتباط مستقیمی با ابعاد فردی، اجتماعی و اخلاقی دارد، از دیدگاه منابع اسلامی حجاب آثار بسیاری بر تربیت اخلاقی دارد، برخی از آنها عبارتند از: ۱. شکل گیری حیا، غیرت، و عفت در فرزند ۲. نهادینه سازی ارزش های دینی ۳. تقویت هویت دینی و فرهنگی.

علاوه بر اینها تأثیر حجاب بر تربیت اجتماعی فرزند در ابعادی چون: ۱. کسب تربیت جنسی و کاهش جرائم جنسی در اجتماع ۲. افزایش فضایل اخلاقی در جامعه ۳. کاهش رذائل اخلاقی در جامعه است.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن مجید.

الف) منابع فارسی

۱. انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، قم: انتشارات ام ابیها، ۱۳۸۰.
۲. جر، خلیل، فرهنگ لاروس، مترجم: سید حمید طبیبیان، تهران: نشر امیر کبیر، ۱۳۹۱.
۳. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۷.
۴. حاجی پور باقری، رضا، تربیت جنسی کودکان و نوجوانان با رویکرد اسلامی، تهران: انتشارات میراث فرهیختگان، چاپ اول، ۱۴۰۲.
۵. دهخدا، سید علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: نشر دانشگاه، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۶. راغب اصفهانی، محمد حسین، مفردات الفاظ قرآن، قم: نشر ذوی القربی، ۱۴۱۶.
۷. رجبی، عباس، حجاب و نقش آن در سلامت روان، تهران: نشر مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ دهم، ۱۳۹۸.
۸. صدری افشاری، غلامحسین، نسرین و نسترن حکمی، فرهنگ و زبان فارسی امروز، تهران: نشر کلمه، چاپ اول، ۱۳۶۹.
۹. صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، کتاب من لایحضره الفقیه، مصحح: علی اکبر غفاری، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ۱۴۱۳ هـ.ق، دوم.
۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، تهران: انتشارات اسلامی، مترجم: محمدباقر موسوی گرمارودی، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۱۱. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تهران: مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ هـ.ش.
۱۲. طیب، عبدالحسین، تفسیر اطیب البیان، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۱۳. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۸۲.
۱۴. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۷۱.
۱۵. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: نشر امیر کبیر، ۱۳۷۷.
۱۶. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، قم: انتشارات صدرا، چاپ هفتاد و شش، ۱۳۸۷.

۱۷. معین، محمد، فرهنگ لغت معین، تهران: نشر سرایش، ۱۳۸۴ هـ.ش.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷.
۱۹. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن، تهران: کتب اسلامیه، ۱۳۸۷.
۲۰. هاشمی رفسنجانی، اکبر، فرهنگ قرآن، قم: نشر بوستان کتاب، ۱۳۸۳ هـ.ش.

(ب) منابع عربی

۲۱. ابن فارس، محمد بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، بیروت: نشر دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
۲۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۱۴ هـ.ق.
۲۳. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
۲۴. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة، بیروت: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۸.
۲۵. طوسی، محمد بن الحسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تصحیح احمد حبیب عاملی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا
۲۶. طوسی، محمد بن الحسن، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ هـ.ق، چهارم
۲۷. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، بیروت: دارالعلم، ۱۴۰۸.
۲۸. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، قاهره: نشر دارالحديث، ۲۰۱۳
۲۹. قرطبی، محمد بن احمد، الجامع لاحکام القرآن، قاهره، بی نا، ۱۳۸۷
۳۰. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ هـ.ق، چهارم
۳۱. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۸

۳۲. (ب) مجلات و مقالات

۳۳. حسینی باقرآبادی، سیدعباس، مقاله: «حجاب و عفاف زنان و کلام مقام معظم رهبری»، گنجینه معارف مبلغان، شماره ۱۹۲، تهران، تیرماه ۱۳۹۴.
۳۴. حسن پور، ملیحه، مقاله: «شیوه های مادرانه در ترغیب دختران به رعایت حجاب و عفاف»، همایش ملی زنان در گام دوم انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۹۹
۳۵. زرقي، فاطمه، مهدوی، احمدرضا، نقش تربیتی مادر و خانواده در توسعه و ترویج فرهنگ حجاب و عفاف، اولین همایش ملی فرهنگ عفاف و حجاب، بندرگز، ۱۳۹۳.

۳۶. عظیم زاده اردبیلی، فائزه و فهیمه ملک زاده ، مقاله : پیشگیری از جرائم درآموزه‌های قرآن ، فصلنامه قرآن و علوم بشری علمی- تخصصی ، سال سوم، شماره‌ی ۲ ، ۱۳۹۳
۳۷. مرزانی، راضیه ، مقاله "تربیت جنسی کودک در روایات اهل بیت (ع)" ، مجله راسخون، تهران ۱۳۸۸.
۳۸. هاشمی هشتم ، حجه ، و دیگران ، مقاله نقش های مؤثر والدینی در گرایش نوجوانان دختر به حجاب اسلامی ، دوره ۱۹ ، شماره ۶۸، تهران ، مهر ۱۴۰۳.